

مجازات جایگزین حبس در نظام عدالت کیفری ایران

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۷/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۲/۱۲)

فاطمه نجم سهیلی

چکیده

نظام عدالت کیفری ایران نیز تحت تاثیر نظام حقوقی رومی- ژرمنی و کامن لا، بنا به دلیل وجود آسیب‌های ناشی از مجازات حبس و چالش‌های انسانی، اجتماعی و اقتصادی آن، رفته رفته به سمت مجازات‌های جایگزین حبس گرایش پیدا کرده و در اصلاحات سال ۱۳۹۲ قانون مجازات اسلامی به صورت رسمی در قوانین ماهوی، مجازات‌های جایگزین حبس را پیش‌بینی و وضع نمود که در قالب مواردی نظیر خدمات اجتماعی، جزای نقدی و جزای نقدی روزانه اجرایی گردید. در این مقاله که به روش توصیفی و تحلیلی تهیه و تنظیم شده است رویکرد نظام عدالت کیفری ایران نسبت به مجازات جایگزین حبس، دلایل گرایش نظام عدالت کیفری ایران نسبت به جایگزین کردن مجازات حبس، انواع آنها و البته مشکلات ناشی از اجرای آن مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج و یافته‌های پژوهش بیانگر این است که پس از جدی شدن بحث مجازات جایگزین حبس از سال ۱۳۹۲، ظرف این مدت محدود یعنی کمتر از یک دهه، پیشرفت قابل توجهی در حوزه مجازات جایگزین حبس ایجاد شده است و رویه قضایی نیز علیرغم چالش‌های موجود، رفته رفته نسبت به استفاده از این ظرفیت اقبال نشان داده و از آن استفاده کرده است، هرچند که به نظر می‌رسد همچنان می‌توان این ظرفیت را با استفاده از تجربیات کشورهای دیگر بسط و گسترش داد.

واژگان کلیدی: حبس، مجازات جایگزین حبس، نظام عدالت کیفری

بخش اول: مفهوم مجازات‌های جایگزین حبس

از مهمترین ابتکارات قانون جدید مجازات اسلامی که در راستای اهداف کیفرشناسی عصر روشنگری یعنی سیاست حبس زدایی قابل بررسی است، پیگیری سیاست جنایی کاهش مجازات‌های حبس بنا به دلایل مختلف اجتماعی و جایگزین نمودن آن با مجازات‌های جایگزین حبس است. در همین زمینه قانونگذار مجازات‌های نقدی، جزای نقدی روزانه، خدمات عمومی رایگان، دوره مراقبت و محرومیت از حقوق اجتماعی را به عنوان جایگزین حبس پیش‌بینی نموده است که با دو شرط (۱) در صورت گذشت شاکی و (۲) وجود شرایط تخفیف و با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، وضعیت، شخصیت و سابقه مجرم و... تعیین و اجرا می‌شود. انجمن بین‌المللی حقوق جزا، حبس‌های کوتاه مدت را حبس‌هایی می‌داند که مدت آن از سه ماه تجاوز نکند، کشورهای بلژیک، فنلاند، بریتانیا، ژاپن و... حبس‌های کوتاه مدت را حبس‌های کمتر از شش ماه می‌دانند.^۱ باید اشاره داشت قاضی دادگاه می‌تواند در صورتی که صلاح بداند، به جای مجازات حبس یک یا دو مورد از موارد جایگزین حبس را اعمال نماید اما طبق قانون دیگر برای قاضی مقدور نیست که به جای حبس سه یا چهار مجازات جایگزین حبس صادر نماید زیرا از هدف اصلی مجازات جایگزین حبس که همانا وضع مسایل مساعد و متناسب به حال متهم باشد فاصله خواهد گرفت. این مورد در تبصره ماده ۶۴ ق.م.ا مورد اشاره قرار گرفته است. بر اساس ماده ۶۹ قانون مجازات اسلامی: «مرتکبان جرایمی که نوع یا میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده است به مجازات جایگزین حبس محکوم می‌گردند». اگر مرتکب جرم، هم به مجازات محکوم گردد و هم به دلیل همان جرم یا جرم دیگری به مجازات دیگری نظیر جزای نقدی و... محکوم شود، مانعی برای اعمال مقررات جایگزین حبس برای محکومیت حبس مرتکب وجود ندارد و دادگاه می‌تواند به طور همزمان وی را به جزای نقدی و خدمات عمومی رایگان (بدل از حبس) محکوم نماید. طبق ماده ۷۵ قانون مجازات اسلامی: «همراه بودن سایر مجازات‌ها با مجازات حبس، مانع از صدور حکم به مجازات جایگزین حبس نیست. در این صورت دادگاه می‌تواند به مجازات‌های مذکور

^۱ فتاحی رفرقندی، سجاد، بررسی مجازات‌های جایگزین حبس در اسناد بین‌المللی و ایران و کشورهای مختلف جهان، نشریه مطالعات حقوق، شماره ۱، ۱۳۹۵، ص ۵۵.

همزمان با مجازات جایگزین حبس حکم دهد». نکته بسیار مهمی که در مورد قواعد صلاحیت و تجدید نظرخواهی از مجازات حبس وجود دارد این است که اگر فردی محکوم به ۶ ماه حبس شود و دادگاه به عنوان مجازات جایگزین حبس وی را به ۲۷۰ ساعت خدمات عمومی رایگان محکوم نماید، ملاک تجدید نظرخواهی و صلاحیت دادگاه رسیدگی کننده مجازات اصلی حبس است یا مجازاتی که به عنوان جایگزین حبس داده شده است؟ ماده ۷۶ قانون مجازات اسلامی در این زمینه گشایشی حاصل نموده است و مقرر داشته: «ملاک تعیین صلاحیت دادگاه و تجدید نظرخواهی از حکم محکومیت به مجازات جایگزین حبس، مجازات قانونی جرم ارتكابی است». همین‌طور در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در تبصره یک ماده ۴۲۷ مقرر شده است: «در مورد مجازات‌های جایگزین حبس، معیار قابلیت تجدیدنظر، همان مجازات قانونی اولیه است». در خصوص ضمانت اجرای قواعد مربوط به مجازات جایگزین حبس باید گفت که چنانچه رعایت مفاد حکم دادگاه از سوی محکوم حاکی از اصلاح رفتار وی باشد دادگاه می‌تواند به پیشنهاد قاضی اجرای احکام برای یک بار بقیه مدت مجازات را تا نصف آن تقلیل دهد اما اگر محکوم از اجرای مفاد حکم یا دستورهای دادگاه تخلف نماید، به پیشنهاد قاضی اجرای احکام و رأی دادگاه برای بار نخست یک چهارم تا یک دوم به مجازات مورد حکم افزوده می‌شود و در صورت تکرار، مجازات حبس اجراء می‌گردد. (مواد ۸۰ و ۸۱ ق.م.ا). نکته این که صدور مجازات‌های تبعی و تکمیلی در مجازات جایگزین حبس امکان‌پذیر است.

بخش دوم: تاریخچه مجازات جایگزین حبس در قوانین کیفری داخلی

در ایران به دنبال بازدید سازمان اصلاحات جزایی بین‌المللی^۱ از کانون اصلاح و تربیت تهران و ملاقات با مسئولان عدالت کیفری و برپایی کارگاه آموزشی مجازات‌های جایگزین زندان در تهران به سال ۱۳۸۱، مرکز مطالعات راهبردی و توسعه قضایی و شورای عالی توسعه قضایی «لایحه مجازات‌های اجتماعی» را تدوین و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم نمود که مواد ۱۶ الی ۲۱ ذیل فصل دوم از باب دوم آن به خدمات عمومی

۱. سازمان اصلاحات جزایی بین‌المللی (Penal Reform International) یک سازمان بین‌المللی غیردولتی است. این سازمان در سال ۱۹۸۹ در لندن تاسیس شد، هم‌اکنون اعضای از پنج قاره جهان دارد. به نقل از: اکبرپور، علیرضا، سازمان اصلاحات جزایی بین‌المللی، رویه عملی در زندان، کاربرد مقررات بین‌المللی در امور زندان‌ها، تهران، نشر راه تربیت، ۱۳۸۸، ص ۲۹۳.

اختصاص یافته است.^۱ با تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی چنین مقرر شد که: «مجازات‌های جایگزین حبس عبارت از دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی است که در صورت گذشت شاکی و وجود جهات تخفیف با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، مهارت، وضعیت، شخصیت و سابقه مجرم، وضعیت بزه دیده و سایر اوضاع و احوال، تعیین و اجراء می‌شود».

بخش سوم: علل گرایش نظام عدالت کیفری به سمت مجازات‌های جایگزین

قطعاً از نظر انسانی، جرم شناسی و حتی اقتصادی، استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس تحریک‌کننده نظام‌های عدالت کیفری بوده است که به این علل در این بخش اشاره خواهد شد.

بند اول: ابعاد انسانی

مجازات سلب آزادی یعنی سلب ارتباط خانوادگی، شغلی، خلاقیت، امکان کار و کسب درآمد برای یک فرد بزه‌کار بی‌سابقه، ضربه مهلکی را بر او وارد می‌سازد، چه بسا در این چارچوب خانواده‌هایی متلاشی شده و بعضاً، خانواده‌هایی با مشکلات شدید مالی مواجه شوند، شغل‌هایی از دست رفته و فرزندان از نظر تربیتی و جامعه‌پذیری با خلاهای جدی روبرو شوند. قطعاً تالی فاسدهای دیگری هم خواهد داشت. مانند لکه‌دار شدن حیثیت خانوادگی و برچسب زدن‌های اجتماعی به فرد زندانی شده. به دنبال همین ملاحظات انسانی است که انواع رژیم‌های جایگزین کیفر سالب آزادی مانند زندان نیمه وقت، حبس پایان هفته‌ای و نیز سازوکارهای تعدیل‌کننده حبس مثل تعلیق و آزادی مشروط مورد توجه قرار گرفته است.

بند دوم: ابعاد جرم شناختی

بیش از نیمی از محکومان به حبس، پس از خروج از زندان دچار تکرار جرم می‌شوند و دو مرتبه به قرائند قضایی باز می‌گردند، حال در جریان این بازگشت ممکن است به زندان بروند یا شلاق بخورند یا تبریه بشوند، ولی مهم این است که بیش از نیمی از کسانی که به

^۱ بیگی، جمال، درآمدی بر خدمات عمومی به عنوان کیفر اجتماعی (مطالعه تطبیقی)، نشریه کانون وکلای دادگستری، شماره ۱۱، ۱۳۸۷، ص ۷.

عنوان محکوم وارد زندان شده‌اند، مجدداً به دستگاه قضایی و فرایند کیفری بر می‌گردند، لذا از نظر جرم‌شناسی هم می‌توانیم بگوییم که زندان رسالت عبرت آموزی و ارعاب انگیزی خود را لااقل نسبت به اکثر زندانیان ایفا نکرده است و فقط جنبه انتقام جویی خویش را به منصفه ظهور رسانده است، بنابراین زندان تأثیری بر آنها نداشته و بیشتر جنبه مکفاتی دارد، البته در اجرای یافته‌های مطالعات جرم‌شناختی است که بحث جایگزینی مطرح می‌شود. بنابراین به دنبال ایرادهای اساسی که از نظر جرم‌شناختی به کیفر سالب آزادی وارد است، جنبش متنوع کردن ضمانت اجراهای کیفری از طریق یافتن کیفرهای جدید غیرسالب آزادی در اغلب کشورها مطرح شده است.^۱

بند سوم: ابعاد فلسفی و اجتماعی

نظریه اجرای عدالت که براساس دو مولفه، اعمال مجازات را بر مبنای عدالت می‌داند، از مهمترین مبانی فلسفی مجازات می‌باشد. اولین توجیه، سلب حقوق و دومین آن تناسب جرم و مجازات است. بر اساس توجیه سلب حقوق، هنگامی که مجرم مرتکب جرمی شود، با تجاوز به حقوق دیگران امتیازی ناعادلانه از همتایان خود کسب کرده و از منافع نظام حقوقی و مشارکت اجتماعی بهره‌مند گردیده، بدون اینکه در قبال آن، سهمی از مسئولیت را عهده‌دار گردد. در این میان، عدالت اقتضا می‌کند مجرم در قبال کسب حقوق ناعادلانه، مسئولیتی را بر عهده بگیرد یا متقابلاً با کاهش حقوق وی از آن منفعت محروم شود.^۲ حال بر این اساس، مجازات باید به گونه‌ای بر مجرم تحمیل شود که موجبات جبران را فراهم نماید. اعمال کیفر خدمات عمومی افزون بر سلب حقوق مجرم، وی را در جبران بی‌عدالتی یاری می‌نماید. این مجازات تلاش می‌کند با واگذاری مسئولیت، تعادل برهم خورده را به جامعه بازگرداند. مولفه دیگر، اصل تناسب جرم و مجازات که به موجب آن، مجرمی که حقوق دیگران را نقض کرده باشد باید به همان نسبت از حقوق خود محروم شود. یعنی معادل امتیازی که ناعادلانه کسب کرده متحمل زیان گردد^۳ این اصل در حقوق کهن نیز با

^۱. بختیاری، سید مرتضی و شهری، غلامرضا، واریسی جایگزین‌های مجازات زندان، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۳۸، ۱۳۸۱، ص ۳۶.

^۲. کاتینگهام، جان، فلسفه مجازات، ترجمه ابراهیم باطنی و محسن برهانی، نشریه فقه و حقوق، شماره ۴، ۱۳۸۴، ص ۶۵۴.

^۳. کاتینگهام، جان، منبع پیشین، ص ۶۵۴.

عبارت چشم در مقابل چشم و دندان مقابل دندان آمده است که بیانگر نوعی تناسب کیفر و جرم است که در حال حاضر از آن، با عنوان عدالت استحقاقی یاد می‌شود که مجازات بیش از حد را نفی می‌کند.^۱ بنابراین، مجرم نباید بیش از جرم ارتكابی مجازاتی را تحمل نماید. گاهی با اجرای مجازات حبس تناسب جرم و کیفر رعایت نمی‌شود. زیرا آثار سوء مجازات حبس، جنبه‌ی تنبیهی آن را دو چندان کرده و موجب آسیب‌های بسیاری از جوانب مختلف می‌شود که رعایت تناسب جرم و مجازات را مخدوش می‌نماید. اجرای عدالت از طریق اعمال مجازات حبس در مورد برخی از مجرمین با مشکلاتی روبرو می‌شود که جامعه را به مجازات‌های جدیدی همچون کیفر خدمات عمومی نیازمند می‌نماید. به طور کلی، اجرای عدالت با سلب حقوق متناسب با جرم ممکن می‌شود. محرومیت کلی برخی از مجرمین از حقوق خود، نوعی بی‌عدالتی را به همراه دارد، علی‌الخصوص، مجرمینی که توانایی جبران خسارت وارده به جامعه را داشته باشد. پس، می‌توان با جایگزین کردن مجازات‌هایی مانند خدمات عمومی در اجرای بهتر عدالت کوشید. مصلحت یا مصلحتگرایی از جمله مبانی فلسفی دیگری است که موجبات تحولات عدیده‌ای را در حقوق فراهم کرده است. این نگرش فلسفی که خاستگاه غربی دارد با عنوان پراگماتیسم شناخته شده و در فارسی به فلسفه اصالت عمل، عملگرایی و مصلحت‌گرایی ترجمه شده است. این نظریه برای اولین بار توسط ویلیام جیمز به تاثیر از اندیشه‌های پرس، در آمریکا مطرح شد و گسترش یافت.^۲ البته، اندیشه‌های مصلحت عمومی و فردی و ترجیح منافع فردی از عهد ارسطو در حوزه حقوق عمومی همچنان مطرح بوده است.^۳ این نظریه از یکسان سازی حقیقت و مصلحت آغاز شده و با کارکردگرایی پاند تکمیل می‌شود. جیمز در نظریه خود به شدت از تجربه‌گرایی دفاع کرده و معتقد بود هر قضیه‌ای زمانی شایسته بررسی است که دارای اثر عملی بوده و برای زندگی بشر سودمندی و دارای فایده عملی باشد. مورتون وایت فلسفه جیمز را این چنین تفسیر می‌نماید: «اگر عقیده‌ای ما را برای بهتر زیستن یاری کند، لازم است به آن معتقد شویم و حقیقتش پنداریم. پس به جاست گفته شود حقیقت آن است که

^۱. شیکر، دیوید، مفهوم و ماهیت مجازات، ترجمه حسین آقایی، اهواز، نشر دانشگاه شهید چمران، ۱۳۸۹، ص ۴۱.

^۲. سلیمی، علی و داوری، محمد، جامعه‌شناسی کجروی، قم، نشر حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۳، ص ۶۹.

^۳. خوئینی، غفور و رضایی نژاد، همایون، مصلحت و مسائل نوظهور حقوق، نشریه پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۱۲، ۱۳۹۰، ص ۸.

سودمند باشد. به بیان دیگر، جیمز تعریف متداول حقیقت را، که مطابقت فکر با واقع است، بدین گونه اصلاح کرده که این مطابقت باید در عمل باشد و موفقیت در نیل به خواسته‌هایمان را بهتر تامین نماید^۱. سپس، نظریه جیمز با اعتقادات دیویی جنبه عقلی پیدا کرد، چرا که وی برخلاف جیمز تنها بر تجربه تکیه نکرده و عقل و احساس را محرک فعالیت انسان تلقی نمود و معتقد است این منطق است که بهترین نتیجه را در شرایط ممکن به انسان نشان می‌دهد. دیویی قواعد منطق را چارچوبی برای استنتاج می‌شمارد و بر توجه به نتایج تفکرات به همراه مقدمات آن تاکید می‌کند. در نهایت، وی به حمایت از انسان پرداخته و هدف نهایی جامعه و همه سازمان‌های آن را فرد می‌شمارد. جامعه که دیویی توصیف می‌کند، جامعه‌ای است که با گسترش توانایی فردی، حداکثر رشد برای افراد جامعه فراهم می‌شود. هومز از دیگر پیروان این نظریه است که بر تجربه‌گرایی قضایی تاکید داشته و عقاید خود را این چنین بیان کرده است که نظام حقوقی تنها بر منطق استوار نیست، بلکه افکار عمومی، عرف و حتی آراء قضایی در شکل‌گیری جامعه اثر گذار است و حقوقی را پیشرفته و منطقی می‌داند که قواعد آن برای رسیدن به هدف ویژه خود مناسب و مفید باشد. به نظر وی مهمترین وصف قاعده حقوقی این است که پاسخگوی نیازهای کنونی جامعه و احساس فعلی مردم باشد نه اینکه ناشی از تقلید کورکورانه از قواعد گذشته باشد.^۲ پاند از دیگر طرفداران این نظریه که بنیانگذار حقوق مبتنی بر جامعه‌شناسی است. در این رویکرد، حقوق به معنای قواعد الزام‌آور است و علم حقوق نیز از اوامر و نواهی و تکالیف ناشی از آن بحث می‌کند و از علوم اجتماعی برای نشان دادن تحول قواعد حقوقی و چگونگی نفوذ پدیده‌های اجتماعی در آن استفاده می‌کند. کارکردگرایی در نظریه پاند جایگاه ویژه‌ای دارد و نظریه خود را بر آن استوار کرده است. بر اساس نظریه وی، درک مفهوم یک چیزی، تابع شناخت وظیفه و کارکرد آن است. بنابر این، برای شناخت حقوق، شناخت اهداف آن در هر عصری ضروری است. پاند حقوق را تنها قواعد الزام‌آور تلقی نکرده، بلکه نظامی دانسته که در آن منابع متعارض متعادل می‌شوند. نظامی که در آن حداکثر خواسته‌ها با کمترین برخورد ممکن فراهم می‌شود. همچنین، تجمیع و همگام

۱. کاتوزیان، ناصر، فلسفه حقوق، تهران، نشر شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰، ص ۶۱.

۲. همان، ص ۶۲۲.

۳. سلیمی، علی و داوری، محمد، منبع پیشین، ص ۹۵.

ساختن مصلحت‌های گوناگون و متعارض را هدف اصلی حقوق می‌داند. این مهندسی اجتماعی وظیفه علم حقوق و حقوقدانان است که بر اساس آن باید، با توجه به ویژگی‌های هر اجتماع و آرمان‌های حاکم بر آن، معین شود که چه منافی باید فدای مصالح دیگر شود. بنابراین، گاهی اعطای آزادی به بزهکار و تعلق امتیازی به وی به مصلحت جامعه و افراد آن باشد. به عبارت دیگر، اعمال مجازات خدمات عمومی ریشه در این حقیقت دارد که گاهی اجرای مجازات حبس نسبت به مجرمین بی‌سابقه مناسب نبوده و آثار زیانبار آن بیشتر از منافع آن است. بنابراین، دستگاه عدالت کیفری می‌تواند با در نظر گرفتن مصالح جمعی و فردی و مدنظر قرار دادن ظرفیت روحی، توانایی جسمی و موقعیت اجتماعی بزهکار، کیفر خدمات عمومی را برگزیند. براساس قواعد حقوق جزا در عصر حاضر که اهداف مجازات سزادهی نمی‌باشد، اجتناب از کیفر حبس در صورتی که مصلحت اقتضا می‌کند، امکانپذیر است.^۱

بند چهارم: ابعاد اقتصادی

از دیگر معایب زندان تحمیل هزینه‌های سرسام آور مربوط به احداث زندان‌ها، نگهداری زندانیان، هزینه‌های جاری زندان‌ها و غیره می‌باشد، که سالیانه مبلغ هنگفتی را به دولت و مردم تحمیل می‌کند، به طور تقریبی هزینه هر زندانی بر اساس اعلام سازمان زندان‌ها در اوایل دهه ۸۰، روزانه حداقل مبلغی به میزان ۱۶۸۰۰ ریال بوده که این هزینه‌ها مربوط به غذا، بهداشت، درمان، مددکاری، پوشاک و سایر هزینه‌های مربوط به زندانی است.^۲ این آمار در دهه ۹۰ به حدود ۳۰۰۰۰۰ ریال رسیده بود. کاستن از موارد توسل به زندان، مستلزم وجود ضمانت اجراهای جایگزین است. جایگزینی که هزینه اجرا و اعمال آن از منظر مالی و اقتصادی به مراتب کمتر از زندان می‌باشد. انجام خدمات عمومی رایگان از جمله این ضمانت اجراها است. خدماتی که توسط بزهکار به انجام می‌رسد، منفعت اقتصادی و صرفه و سود مالی به دنبال دارد. سود حاصل از خدمات انجام شده توسط محکوم علیه، به خاطر خطایی که مرتکب شده به بزه دیده و در مجموع به عنوان غرامت به جامعه باز می‌گردد.

۱. کاتوزیان، ناصر، منبع پیشین، ص ۶۸۱.

۲. پولادمست، سعیده، خدمات عمومی رایگان در حقو کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام

خمینی (ره)، ۱۳۹۶، ص ۳۲.

۳. محمدی، داود، مجازات‌های جایگزین، تهران، نشر عود، ۱۳۸۴، ص ۹۷.

هرچه میزان توسل به این مجازات افزایش پیدا کند، مقدار سودی که به عموم جامعه باز می‌گردد، به مراتب بیشتر خواهد شد. با توجه به دلایل مذکور هرچند کیفر حبس به عنوان مهمترین مجازات‌ها در قوانین کیفری محسوب می‌شود، در رسیدن به هدف‌های خود به ویژه اصلاح و درمان ناکام مانده است. برای خروج از این وضعیت بحرانی و خطرساز اقدام‌هایی انجام شده است که مطالعات و اقدام‌های ناظر به جایگزین‌های زندان از جمله آن می‌باشد.

بخش چهارم: انواع مجازات‌های جایگزین حبس در نظام عدالت کیفری ایران

ظرفیت مجازات‌های جایگزین حبس در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مورد اشاره قرار گرفته است که بر اساس هدف جایگزین کردن مجازات سالب آزادی زندان با مجازات‌های دیگر وضع شده است و در ادامه به بررسی آنها خواهیم پرداخت

بند اول: دوره مراقبت

امروزه اصلاح مجرم نسبت به تنبیه وی یا طرد او از جامعه از اولویت بیشتری برخوردار است، یکی از روش‌هایی که می‌توان بر اساس آن بر اصلاح مجرم امیدوار بود روش مراقبت از مجموعه مجازات‌های جایگزین حبس است، با دستور مراقبت، مجرم می‌تواند علاوه بر مجازات به جامعه نیز فایده برساند. دوره مراقبت بر اساس ماده ۸۳ قانون مجازات اسلامی، دوره‌ای است که طی آن محکوم، به حکم دادگاه و تحت نظارت قاضی اجرای احکام به انجام یک یا چند مورد از دستورهای مندرج در تعویق مراقبتی به شرح ذیل محکوم میگردد:

- الف- در جرائمی که مجازات قانونی آنها حداکثر سه ماه حبس است، تا شش ماه.
- ب- در جرائمی که مجازات قانونی آنها نود و یک روز تا شش ماه حبس است و جرائمی که نوع و میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده است، شش ماه تا یک سال
- پ- در جرائمی که مجازات قانونی آنها بیش از شش ماه تا یک سال است، یک تا دو سال
- ت- در جرائم غیرعمدی که مجازات قانونی آنها بیش از یک سال است، دو تا چهار سال

بند دوم: خدمات عمومی

۱. خالقی، ابوالفتح، کار به جای زندان، نشریه حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، شماره ۳، ۱۳۸۶، ص ۱۲۰.

بر اساس ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی خدمات عمومی رایگان، خدماتی است که با رضایت محکوم برای مدت معین به شرح ذیل مورد حکم واقع می‌شود و تحت نظارت قاضی اجرای احکام اجراء می‌گردد:

- الف- جرائم موضوع بند(الف) ماده(۸۳) تا دویست و هفتاد ساعت
- ب- جرائم موضوع بند(ب) ماده(۸۳) دویست و هفتاد تا پانصد و چهل ساعت
- پ- جرائم موضوع بند(پ) ماده(۸۳) پانصد و چهل تا هزار و هشتاد ساعت
- ت- جرائم موضوع بند(ت) ماده(۸۳) هزار و هشتاد تا دو هزار و صد و شصت ساعت
- تبصره ۱- ساعات ارائه خدمت عمومی برای افراد شاغل بیش از چهار ساعت و برای افراد غیرشاغل بیش از هشت ساعت در روز نیست. در هر حال ساعات ارائه خدمت در روز نباید مانع امرار معاش متعارف محکوم شود.
- تبصره ۲- حکم به ارائه خدمت عمومی مشروط به رعایت همه ضوابط و مقررات قانونی مربوط به آن خدمت از جمله شرایط کار زنان و نوجوانان، محافظت‌های فنی و بهداشتی و ضوابط خاص کارهای سخت و زیان آور است.
- تبصره ۳- دادگاه نمی‌تواند به بیش از یک خدمت عمومی مقرر در آیین نامه موضوع این فصل حکم دهد. در هر حال در صورت عدم رضایت محکوم، به انجام خدمات عمومی، مجازات اصلی مورد حکم واقع می‌شود.
- تبصره ۴- قاضی اجرای احکام می‌تواند بنا به وضع جسمانی و نیاز به خدمات پزشکی یا معذوریتهای خانوادگی و مانند آنها، انجام خدمات عمومی را به طور موقت و حداکثر تا سه ماه در طول دوره، تعلیق نماید یا تبدیل آن را به مجازات جایگزین دیگر به دادگاه صادرکننده حکم پیشنهاد دهد. این روش از مجازات‌های جایگزین در رویه قضایی جایگاه مناسبی پیدا کرده است و قضاات نسبت به آن گرایش پیدا کرده‌اند.

بند سوم: جزای نقدی

در برخی از موارد، قانونگذار، مرتکب جرم را به دلیل ارتکاب رفتار مجرمانه مورد مجازات نقدی و مالی قرار می‌دهد و وی را به پرداخت مبلغی به عنوان جزای نقدی به حساب حاکمیت یا دولت به معنای عام کلمه، اجبار می‌کند، البته مشخص است که این مال حق

شاکي یا مجنی علیه نیست. مجازات جزای نقدی به دو دسته جزای نقدی ثابت و نسبی تقسیم می‌گردد که در ادامه با ذکر مثال به بیان آنها خواهیم پرداخت:

۱. جزای نقدی ثابت: مواردی است که قانونگذار برای جزای نقدی حداقل و حداکثر تعیین نموده است، مانند ماده ۷۰۸ تعزیرات: «هرکس قمارخانه دایر کند یا مردم را برای قمار به آنجا دعوت کند به شش ماه تا دو سال حبس و یا از سه میلیون تا دوازده میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شود».

۲. جزای نقدی نسبی: مواردی است که مقنن جزای نقدی را به نسبت مال مربوط به جرم مورد نظر تعیین می‌نماید، مانند ماده ۱ قانون تشدید مرتکبین اختلاس، ارتشاء و کلاهبرداری: «... کلاهبرداری محسوب و علاوه بر... به جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می‌شود.» یا ماده ۵۶۱ تعزیرات «... و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می‌گردد». مثال دیگر می‌تواند ماده ۹ قانون مبارزه با پولشویی باشد که بیان می‌دارد: «مرتکبین پول شویی علاوه بر استرداد درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم مشتمل بر اصل و منافع حاصل به جزای نقدی به میزان یک چهارم از عواید حاصل از جرم محکوم می‌شوند که باید به حساب درآمد عمومی نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران واریز گردد!».

جزای نقدی یکی از راهکارهای قانون مجازات اسلامی برای استفاده و جانشینی به جای حبس تحت عنوان مجازات‌های جایگزین شده است.

طبق ماده ۸۶ قانون مجازات اسلامی، میزان جزای نقدی جایگزین حبس به شرح زیر است:

- الف- جرائم موضوع بند(الف) ماده(۸۳) تا نه میلیون (۹,۰۰۰,۰۰۰)ریال
- ب- جرائم موضوع بند(ب) ماده(۸۳) از نه میلیون(۹,۰۰۰,۰۰۰)ریال تا هجده میلیون(۱۸,۰۰۰,۰۰۰)ریال
- پ- جرائم موضوع بند(پ) ماده(۸۳) از هجده میلیون(۱۸,۰۰۰,۰۰۰)ریال تا سی و شش میلیون(۳۶,۰۰۰,۰۰۰)ریال

ت- جرائم موضوع بند(ت) ماده(۸۳) از سی و شش میلیون(۳۶,۰۰۰,۰۰۰)ریال تا هفتاد و دو میلیون (۷۲,۰۰۰,۰۰۰) ریال **بند چهارم: جزای نقدی روزانه**

جزای نقدی روزانه عبارت است از یک هشتم تا یک چهارم درآمد روزانه محکوم که به شرح زیر مورد حکم واقع می‌شود و با نظارت اجرای احکام وصول می‌گردد:

الف- جرائم موضوع بند(الف) ماده(۸۳) تا یکصد و هشتاد روز

ب- جرائم موضوع بند(ب) ماده(۸۳) یکصد و هشتاد تا سیصد و شصت روز

پ- جرائم موضوع بند(پ) ماده(۸۳) سیصد و شصت تا هفتصد و بیست روز

ت- جرائم موضوع بند(ت) ماده(۸۳) هفتصد و بیست تا هزار و چهارصد و چهل روز

تبصره- محکوم موظف است در پایان هر ماه ظرف ده روز مجموع جزای نقدی روزانه آن ماه را پرداخت نماید. در مجموع در خصوص نحوه اعمال مجازات‌های جایگزین حبس می‌توان جدول زیر را ارائه نمود:

شرایط جایگزین حبس	میزان و نوع مجازات
در صورت وجود گذشت شاکس و شرایط تخفیف مقررات جایگزین حبس اعمال می‌شود	جرم عمدی مستوجب حبس تا ۳ ماه
اعمال قواعد جایگزین حبس مجاز است مگر مجموع سوابق محکومیت زیر را داشته باشد و از اجرای آن سوابق تا به حال ۵ سال نگذشته باشد یک بار محکومیت به: حدود، قصاص، دیات بیش از یک پنجم، حبس بالای ۶ ماه محکومیت بیش از یک بار به: حبس تا ۶ ماه، شلاق تعزیری، بیش از ۱ میلیون تومان جزای نقدی	جرم عمدی مستوجب حبس ۳ الی ۶ ماه
عیناً دواوی شرایط فوق الذکر است	جرم عمدی مستوجب ۶ ماه تا ۱ سال
اعمال قواعد جایگزین حبس الزامی است مگر حبس بیش از ۲ سال باشد که در این هنگام اختیاری است	جرایم غیر عمدی
اعمال قواعد جایگزین حبس مجاز است	جرمی که میزان و نوع تعزیر آن در قوانین موضوعه معلوم نباشد
اعمال قواعد جایگزین حبس ممنوع است	مجازات جرم عمدی که بیش از ۱ سال حبس بوده و با تخفیف به کمتر از یک سال رسیده است
اعمال قواعد جایگزین حبس ممنوع است	جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی
اعمال قواعد جایگزین حبس ممنوع است	تعدد جرم عمدی که مجازات یکی از آنها بیش از ۶ ماه حبس باشد
اعمال قواعد جایگزین حبس ممنوع است	حبس بیش از ۱ سال

بند پنجم: محرومیت از حقوق اجتماعی

دادگاه به جای مجازات حبس می‌تواند مجرم را از برخی حقوق اجتماعی محروم کند، مواردی از قبیل منع از رانندگی، اجازه ندادن برای داشتن دسته چک و منع از داشتن سلاح حتی مجاز از موارد محرومیت از حقوق اجتماعی در مجازات‌های جایگزین حبس است. با اتخاذ تدابیر و اقداماتی در زمینه مجازات جایگزین حبس از جمعیت کیفری زندان‌ها کاسته می‌شود که این اقدام به نفع جامعه و فرد خواهد بود. تعیین مجازات جایگزین حبس توسط دادگاه و به موجب قانون در مواردی الزامی، در مواردی اختیاری و در مواردی هم ممنوع است که تفصیل آن در قانون مجازات اسلامی آمده است.

محرومیت از حقوق اجتماعی، چه به عنوان مجازات اصلی مورد استفاده واقع شود، چه به عنوان مجازات تبعی یا تکمیلی، در هر صورت ماهیتاً یک اقدام تامینی خنثی ساز است.^۱ موارد محرومیت از حقوق اجتماعی به صورت مشخص و حصری در ماده ۲۶ قانون مجازات بیان شده است و لازم به ذکر است که محرومیت‌های بندهای الف، ب، پ ماده ۲۶ به صورت دائمی و همیشگی است.

البته از نظر برخی از اساتید انتقاداتی به این ماده وارد است، از جمله اینکه اولاً برخورداری آحاد مردم از حقوق اجتماعی به یک نسبت نیست و اصولاً امکان تمتع از این حقوق برای عموم مردم فراهم نیست. بنابراین، سلب این حقوق در نظر آنان گاه بی‌اهمیت جلوه می‌کند. ثانیاً درباره اثر هراس انگیز این نوع مجازات‌ها و تاثیر آن بر رفتار بزهکاران به ویژه حرفه‌ای، می‌توان تردید کرد. ثالثاً، مجازات‌های محرومیت از حقوق اجتماعی بی‌کم و کاست باید به موقع اجرا گذاشته شود. از این رو، دادگاه نمی‌تواند بر اساس موازین عدالت و اصل فردی کردن مجازات‌ها در آن دخل و تصرف کند.

بخش پنجم: چالش‌های مجازات‌های جایگزین حبس

مجازات‌های جایگزین حبس در مرحله اجرایی با چالش‌هایی روبرو هستند، هدف ما در این مبحث، ارائه این چالش‌ها و مطالعه آنها خواهد بود.

^۱ رهامی، محسن، ماهیت، آثار و مبانی شرعی مجازات محرومیت از حقوق اجتماعی، نشریه مجتمع آموزش عالی قم، شماره ۱۱، ۱۳۸۰، ص ۴۱.

^۲ اردبیلی، محمد علی، منبع پیشین، ص ۹۴.

بند اول: عدم استقبال قضات

عاملی که در رویگردانی از الگوی جایگزینی نقش داشته و چالش محسوب می‌شود، عدم استقبال قضات از مجازات‌های جایگزین حبس بوده است. هرچند در برخی کشورها استفاده از جایگزین‌ها برای اطفال بزهکار با استقبال مواجه شده است، ولی در مجموع و به ویژه درباره بزهکاران بزرگسال، دادگاه‌ها تمایلی به پذیرش این واکنش‌های جدید از خود نشان نداده‌اند، به عنوان مثال، در انگلستان در سال ۱۹۷۱ فقط هفت درصد از بزهکاران بزرگسال مذکر به تعلیق مراقبتی محکوم شده بودند و این نسبت به در سال ۱۹۸۵ نیز همان هفت درصد گزارش شده است. در باره بزهکاران بزرگسال مونث نیز در این مدت فقط افزایش سه درصدی مشاهده شده است، یعنی از ۱۵ درصد به ۱۸ درصد رسیده است. قضات اغلب کشورها به مجازات‌های جایگزین با دیده تردید نگریده‌اند. از نظر آنان مجازات جایگزین فاقد بازدارندگی لازم بوده و منافع جامعه و حفاظت از آن را تامین نمی‌کند!

برخی از پژوهشگران به فقدان دلیل بر بازدارندگی و ضعف جنبه تنبیهی جایگزین‌های حبس، به عنوان یکی از نقاط ضعف این مجازات‌ها اشاره کرده‌اند.^۱ به نظر می‌رسد با توجه به فضای سزاگرایی دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ این عامل نقش مهمی در تحول مجازات‌های اجتماعی از الگوی جایگزینی به سمت الگوهای دیگر داشته است.

بند دوم: عدم تاثیر در کاهش جمعیت زندان‌ها

مهمترین هدفی که جانشین مجازات حبس به دنبال تحقق آن بودند، کاهش جمعیت زندان‌ها بود، با این حال، ارزیابی‌های انجام شده حاکی از این است که مجازات‌های جایگزین در نیل به این هدف موفق نبوده‌اند. یکی از نویسندگان درباره تاثیر جایگزین‌ها بر کاهش جمعیت زندان‌ها در آمریکا معتقد است که کیفرهای اجتماع محور در ایالات متحده آمریکا از اوایل دهه ۸۰ میلادی به منزله جایگزین‌هایی برای حبس مفهوم سازی شده و رو

۱. زینالی، امیرحمزه، سرمایه اجتماعی، بستری برای اعمال کیفرهای اجتماع محور در ایران، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۶۴، ۱۳۸۷، ص ۴۷.

۲. آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، تهران، نشر گرایش، ۱۳۹۵، ص ۴۱۴.

به افزایش گذاشتند و در عین حال برای جلوگیری از ورود بزهکاران مستحق زندان به نهادها یا موسسه‌های نگهداری، آشکارا شکست خورده‌اند.^۱ انگلستان نیز با وضعیت مشابهی روبرو بوده است، آمارها نشان می‌دهد دو جایگزین خدمات اجتماعی و تعلیق مراقبتی، تاثیر محسوسی بر کاهش جمعیت زندان‌ها نداشته‌اند و نسبت مجرمان بزرگسالی که به زندان فرستاده شدند، از ۱۶ درصد در سال ۱۹۷۵ به ۲۱ درصد در سال ۱۹۸۵ رسیده بود.^۲

بند سوم: محدودیت در قلمرو

از دیگر ویژگی‌های الگوی جایگزینی، محدودیت قلمرو این الگو می‌باشد. الگوی جایگزینی به تعداد کمی از جرایم محدود بوده، گروه اندکی از مجرمان را شامل می‌گردد. به عبارت دیگر، الگوی یاد شده هم به لحاظ جرایم تحت شمول و هم به لحاظ بزهکاران تحت پوشش، قلمرو محدودی دارد، این محدودیت به گونه‌ای است که بسیاری از جرایمی که اغلب محکومیت‌های حبس را به خود اختصاص می‌دهند، از شمول این الگو خارج هستند. همچنین، مجازات‌های جایگزین غالباً شامل بزهکاران جوان بوده که آنان نیز درصد کمی از محکومان به حبس را به خود اختصاص می‌دهند. بر اساس الگوی مذکور، مجازات‌های جایگزین غالباً نسبت به جرایمی اعمال می‌شوند که مجازات اصلی آنها کوتاه مدت است و به این ترتیب طیف وسیعی از جرایم را در بر نمی‌گیرد.

بند چهارم: عدم دریافت مزد

طبق تبصره ۲ ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی حکم به ارائه خدمت عمومی مشروط به رعایت همه ضوابط و مقررات قانونی مربوط به آن خدمت از جمله شرایط کار زنان و نوجوانان، محافظت‌های فنی و بهداشتی و ضوابط خاص کارهای سخت و زیان آور است، از جمله توابع و متعلقات ناشی از حق کار، دریافت مزد است.

تعیین و پرداخت حق الزحمه کارگر، که از آن با عنوان حق السعی نام برده شده است، از جمله مولفه‌های اساسی قرارداد کار به حساب می‌آید. در قرارداد کار علاوه بر درج مشخصات کارگر و کارفرما، نوع کار، وظایف، ساعت، محل و مدت و مزد و اجرت کارگر

^۱ تونری، مایکل، کيفرهای اجتماع محور در ایالات متحده آمریکا، نشریه حقوقی دادگستری، ترجمه مینا صدیق فر، شماره ۶۴، ۱۳۸۷، ص ۱۹۲.

^۲ Brownlee, Lan, Community Punishment: A Critical Introduction: First Edition, London. Longman: 1998, p 10.

معین می‌شود. افراد ممکن است قبول کنند که خدمات عمومی انجام دهند اما هنگامی در برابر این خدمات در ساعات زیاد مشغول کار شوند و دستمزدی دریافت نکنند ممکن است این تصور برایشان ایجاد شود که خدمات آنها شبیه بیگاری شده و از کار فرار کنند. با توجه به نقش و اهمیت مزد در روابط ناشی از کار، سوال آن است که در محکومیت بزهکار به انجام خدمات عمومی، عدم پرداخت مزد چگونه قابل تحلیل است؟ پاسخ آن است که وقتی انجام کار، وارد حوزه حقوق کیفری می‌شود، به عنوان مجازات و ضمانت اجرای کیفری محسوب می‌گردد، بنابراین در این قلمرو جدید تابع احکام جدید خواهد بود. از آنجا که بخشی از خصیصه مجازات، تحمیل سختی و مشقت هدف دار و معقول بر محکوم علیه است، بنابراین برای ایجاد آن لازم است تا انجام کار بدون دریافت مزد صورت گیرد تا نتایج اعمال ضد اجتماعی خود را درک نموده و متنبه شود!

شرط عدم دریافت مزد در قوانین جزایی بسیاری از کشورها نیز به صراحت قید شده است. در محکومین اطفال و نوجوان گاهی به عنوان پاداش حسن کار، مبلغی به آنان پرداخت می‌گردد تا احساس غرور کرده و حس اعتماد به نفس در آنان تقویت و کارهای ارجاعی را با دقت انجام دهند. میزان پاداش، بایستی تا میزان یک دهم مزد کارگران شاغل در همان رشته باشد. ضرورت دارد قانونگذار جمهوری اسلامی جهت حفظ منافع شخص محکوم علیه و ترغیب و تشویق او به تبعیت از قواعد و مقررات اجتماعی ذهنیت محکوم را نسبت به نوع برخورد شبیه به بیگاری پاک کند و در قبال خدمات عمومی کارمزدی را هرچند ناچیز برای او در نظر بگیرد.

نتیجه‌گیری

چالش‌های فراوان کیفر حبس، علاوه بر تحمیل هزینه گزاف اقتصادی بر دولت برای نگهداری زندانیان و محیط زندان، همینطور به چالش کشیده شدن خانواده‌های زندانیان و مغایرت آن با اصل شخصی بودن مجازات، سرانجام سبب گردید که مجازات جایگزین حبس در نظام عدالت کیفری ایران نیز به قوانین کیفری ورود پیدا کند، البته این موضوع بسیار محدود بوده و صرفاً مدت زمان خاصی از مجازات حبس در برخی جرایم را شامل می‌شود و تنوع آن نیز تبدیل به چهار مورد مد نظر قانون است. در این خصوص می‌توان با استفاده از

۱. خالقی، ابوالفتح، منبع پیشین، ص ۱۳۳.

ظرفیت حقوق کشورهای پیش رو در این زمینه علی الخصوص فرانسه، هم مدت زمان حبس‌های قابل تبدیل به مجازات حبس را افزایش داد و هم دایره شمول جرایم را بیشتر نمود و هم اینکه مجازات جایگزین حبس محدود به مراقبت، جزای نقدی و جزای نقدی روزانه و خدمات عمومی رایگان نباشد و تنوع آن را بیشتر نمود تا اهداف نظام عدالت کیفری از تبدیل حبس به مجازات جایگزین محقق شود. به هر روی نتایج نشان می‌دهد مجازات حبس و سالب آزادی دیگر به غیر از موارد معدودی، کارایی سابق به عنوان یک مجازات کاربردی و بازدارنده از نظر جرم‌شناسی پیشگیرانه را ندارد و افزایش استقبال نسبت به جایگزین حبس، کما اینکه در رویه قضایی ایران نیز روز به روز بیشتر مورد استقبال قضات قرار می‌گیرد، می‌تواند راهگشا باشد و به هدف وضع کیفر کمک کند.

منابع و ماخذ

- آشوری، محمد، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، تهران، نشر گرایش، ۱۳۹۵.
- اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵.
- اکبرپور، علیرضا، سازمان اصلاحات جزایی بین‌المللی، رویه عملی در زندان، کاربرد مقررات بین‌المللی در امور زندان‌ها، تهران، نشر راه تربیت، ۱۳۸۸.
- بختیاری، سید مرتضی و شهری، غلامرضا، واریسی جایگزین‌های مجازات زندان، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۳۸، ۱۳۸۱.
- بیگی، جمال، درآمدی بر خدمات عمومی به عنوان کیفر اجتماعی (مطالعه تطبیقی)، نشریه کانون وکلای دادگستری، شماره ۱۱، ۱۳۸۷.
- پولادمست، سعیده، خدمات عمومی رایگان در حقو کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۶.
- تونری، مایکل، کیفرهای اجتماع محور در ایالات متحده آمریکا، نشریه حقوقی دادگستری، ترجمه مینا صدیق فر، شماره ۶۴، ۱۳۸۷.
- خالقی، ابوالفتح، کار به جای زندان، نشریه حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، شماره ۳، ۱۳۸۶.
- خوئینی، غفور و رضایی نژاد، همایون، مصلحت و مسائل نوظهور حقوق، نشریه پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره ۱۲، ۱۳۹۰.
- رهامی، محسن، ماهیت، آثار و مبانی شرعی مجازات محرومیت از حقوق اجتماعی، نشریه مجتمعه آموزش عالی قم، شماره ۱۱، ۱۳۸۰.
- زینالی، امیرحمزه، سرمایه اجتماعی، بستری برای اعمال کیفرهای اجتماع محور در ایران، نشریه حقوقی دادگستری، شماره ۶۴، ۱۳۸۷.
- سلیمی، علی و داوری، محمد، جامعه شناسی کجروی، قم، نشر حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۳.
- شیکر، دیوید، مفهوم و ماهیت مجازات، ترجمه حسین آقایی، اهواز، نشر دانشگاه شهید چمران، ۱۳۸۹.

- فتاحی رفرقندی، سجاد، بررسی مجازات‌های جایگزین حبس در اسناد بین‌المللی و ایران و کشورهای مختلف جهان، نشریه مطالعات حقوق، شماره ۱، ۱۳۹۵.
- کاتوزیان، ناصر، فلسفه حقوق، تهران، نشر شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۰.
- کاتینگهام، جان، فلسفه مجازات، ترجمه ابراهیم باطنی و محسن برهانی، نشریه فقه و حقوق، شماره ۴، ۱۳۸۴.
- محمدی، داود، مجازات‌های جایگزین، تهران، نشر عود، ۱۳۸۴.

